

Izabella Smentek

<https://orcid.org/0000-0002-7798-9967>

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Nawrócenie jako kwestia i wyzwanie ekumeniczne

Nawrócenie to temat wiodący encykliki *Ut unum sint* i całego nauczania ekumenicznego Jana Pawła II. Święty papież uważa je za klucz jedności ekumenicznej chrześcijan¹.

Jedność to nie jednolitość. Dążenie do niej wymaga dostrzeżenia różnic, które wyrastają z mentalności, kultury i innego kształtowania się pojęć. Benedykt XVI zauważa trudność w dialogu ekumenicznym wynikającą z tego, że rozmówcy mają różne wyobrażenia o jedności². Niekiedy w ogóle nie mówią o potrzebie zmiany dotychczasowej sytuacji w kierunku „pełnej” czy też „doskonałej” jedności. Luteranin Olav Fykse Tveit przewodniczący Konferencji Biskupów Kościoła Norwegii, a do 2020 roku sekretarz generalny Światowej Rady Kościołów, uważa, że pojęcie jedności Kościoła wyczerpuje charakterystyczną się różnorodnością wspólnota o zasięgu światowym. Nie wspomina natomiast o jej ramach instytucjonalnych³. W teologii prawosławnej spotykamy

1 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 2.

2 Por. J. Warzeszak, *Z Benedyktem XVI w drodze ku pełnej jedności chrześcijan*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 30 (2017) nr 3–4, s. 58.

3 Por. O. F. Tveit, *Szansa ekumeniczna roku 2017*, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 34 (2018) nr 1, s. 42.

stwierdzenia, że należy przyzwyczać się do „jedności w różnorodności”, bez potrzeby dążenia do widzialnego zjednoczenia wspólnot chrześcijańskich⁴.

Również nawrócenie jest postrzegane i rozumiane różnie. Ponadto można je rozpatrywać nie tylko w aspekcie teologicznym, ale i np. psychologicznym czy socjologicznym, jak czyni to profesor z Lozanny, Jörg Stolz⁵. Takie spojrzenie, pomimo, że różne od teologii, stanowi uzupełnienie i pomaga w naświetleniu pewnych zagadnień. Podczas gdy w prezentacji zagadnienia od strony katolickiej, Magisterium Kościoła zapewnia niezawodne źródło, z pluralizmu poglądów niekatolickich pozostaje wybrać niektóre, ale reprezentatywne.

Droga ku nawróceniu

To, co podejmujemy własnymi siłami, a co zawiera się w działalności ekumenicznej, jest drogą ku nawróceniu. Dlaczego?

Jedność Kościoła to dar, dzieło Ducha Świętego. Dlatego można powiedzieć, że w pewnym sensie, pomimo podziałów Kościół jest jeden, a naruszona została tylko zewnętrzna jedność chrześcijan⁶. Takie sformułowanie wyraża trwałość daru i niezmiennosc Chrystusowego dzieła. Duch Święty jednoczy wierzących ze Zbawicielem i między sobą, tworząc jeden Kościół. Odzwierciedla to opisany przez św. Pawła obraz mistycznego Ciała Chrystusa (por. Kol 1, 18).

Na drodze do przyjęcia daru Bożego i wypełniania płynących z niego zobowiązań dostrzegamy zasadę prymatu łaski i potrzeby współpracy z nią. Do widzialnej jedności chrześcijan prowadzi nawrócenie. Zgodnie z teologiczną strukturą nawrócenia człowiek nie może sobie wysłużyć pierwszej łaski, ale może i powinien się otworzyć na jej przyjęcie i prosić o nią⁷. Jest to analogia tym bardziej niedoskonała, że w przypadku nawrócenia ekumenicznego nie mamy do czynienia z „pierwszą” łaską ani z jednym człowiekiem. Niemniej

---

4 Por. M. Teodorescu, *Christian Attitude in the Face of Human Divergences. A New Testament Testimony*, „International Journal of Orthodox Theology” 10 (2019) nr 4, s. 221; <https://www.orthodox-theology.com/media/PDF/4.2019/MihaiTeodorescu.pdf> (22.10.2021).

5 Por. J. Stolz, *Die evangelikale Bekehrung aus systemtheoretischer Sicht*, „Soziale Systeme. Zeitschrift für soziologische Theorie” 6 (2000) nr 1, s. 55–84.

6 Por. Sobór Watykański II, Dekret *Unitatis redintegratio*, nr 24; S. Pawłowski, *Teologia jedności Kościoła. Zarys problematyki*, „Studia Nauk Teologicznych” 10 (2015), s. 131.

7 Por. Św. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna (w skrócie)*, red. F. Bednarski, Warszawa 2000, 1–2, z. 112, art. 1, z. 114, art. 5.

jednak zasada ta wyjaśnia stwierdzenie Jana Pawła II, że jeżeli wspólnoty chrześcijan będą chciały się nawrócić, Bóg poprowadzi je tam, dokąd chce, czyli do *koinonii*⁸.

Inicjatywa Boga wyprzedza ludzkie wysiłki. We wszystkich uczniach Chrystusowych Duch Święty wzbudza tęsknotę i działanie na rzecz zjednoczenia⁹. Działanie zewnętrzne uczniów okazuje się wtórne do tego, co w rodzi się w ich sercach na skutek działania Ducha Świętego i wynika z odpowiedzi na Jego działanie. Ruch ekumeniczny to starania podejmowane pod Jego kierunkiem¹⁰. Jan Paweł II podkreśla ów prymat łaski, która spotyka się z odpowiedzią; działanie na rzecz zjednoczenia jest już darem Bożym, a jednocześnie stanowi wyraz ludzkiego otwarcia na ten dar – prowadzi do nawrócenia¹¹.

Punkty drogi ku nawróceniu wyznacza schemat modlitwy, dążenia i oczekiwania.

Bolesne doświadczenie podziału sprzecznego z wolą Zbawiciela stanowi imperatyw, by na pierwszym miejscu przyłączyć się do kierowanej przez Niego do Ojca prośby, aby ci, którzy uwierzą „stanowili jedno” (por. J 17, 22)¹². Zwrócenie się ku Bogu rodzi przemianę serc, która jest warunkiem poszukiwania jedności¹³. Chodzi o to, by za istotne dobro została uznana rzeczywista jedność, a nie tylko samo bezkonfliktowe prowadzenie dialogu i doraźna współpraca. Określenie dobra i pragnienie osiągnięcia go to elementy nadziei, która nie zraża się przeszkodami, ponieważ łączy się z przeświadczeniem o możliwości ich pokonania¹⁴. Nadzieja chrześcijańska niesie wymóg zwrócenia się do Boga, bo jej przedmiotem są dobra nadprzyrodzone¹⁵. Modlitwa ekumeniczna świadczy więc o nadziei na jedność i wyprasza siłę, by nie ustawać w dążeniu do niej.

Zwrócenie się do Boga zawiera dwa aspekty: słowa prośby czy dziękczynienia, ale i gotowość słuchania. Mówi o tym Benedykt XVI podczas jednej z audiencji na początku Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan. Droga do jedności jest długa i niełatwa i właśnie dlatego wymaga modlitwy. Wszystko to, co chrześcijanie czynią dla siebie wzajemnie, prowadzi do widzialnej jedności,

8 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 84.

9 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 12.

10 Por. P. Kantyka, *Dialog ekumeniczny*, „Studia Nauk Teologicznych” 5 (2010), s. 187.

11 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 41, 17.

12 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 65.

13 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 26.

14 Por. A. Santorski, *Dar łaski*, Warszawa 2011, s. 85.

15 Por. A. Santorski, *Dar łaski*, s. 87.

ale dopiero zwrócenie się do Pana i słuchanie Ducha Świętego pozwoli na jej osiągnięcie¹⁶. Słuchanie Boga i gotowość okazania posłuszeństwa, nawet kosztem własnych ambicji, otwiera drogę ku nawróceniu. W nauczaniu papieża Benedykta XVI wybrzmiewa przekonanie, że dialog jest potrzebny, ale przede wszystkim niezbędne są modlitwa i pokuta, bo to one tworzą „ekumenizm duchowy”¹⁷. Zakładanie duchowego fundamentu i działania zewnętrzne, do których należy dialog, uzupełniają się, pozostając we właściwej hierarchii.

Modlitwa to siła duchowa, dzięki której jedność chrześcijan staje się już obecna; realna, choć niedoskonała. Świadczy o przekonaniu, że jej przedmiotem jest dar, którego nie możemy osiągnąć ludzkimi siłami¹⁸. Z drugiej strony, nawet ta jedność, która już jest, wymaga modlitwy. Teologowie sugerują dynamiczne rozumienie przymiotów Kościoła; jedność, to dar, o który trzeba ciągle prosić, by go nie utracić¹⁹. Modlitwa wyraża świadomość ludzkiej słabości, a zarazem nadziei, którą składamy w ręce Pana. W niej wzrasta dyspozycyjność do nawrócenia, bez którego nie możemy przyjąć daru jedności²⁰.

Pokorne słuchanie Boga uzdalnia do odnowienia umysłu. Jan Paweł II pisze, że nie ma prawdziwego ekumenizmu bez wewnętrznej przemiany, która prowadzi do dziękczynienia Bogu i dostrzeżenia dobra w innych chrześcijanach²¹. Przyjazne spojrzenie na siebie nawzajem, poczucie odpowiedzialności i wreszcie głębsze uświadomienie sobie, jak cennym darem jest jedność to owoce dialogu, pozbawionego niepotrzebnej niechęci spotkania i wymiany myśli²². Nie dzieje się to bez trudności. Należy do nich np. używanie języka konfesyjnego, powodujące, że te same słowa mogą być inaczej rozumiane przez rozmówców. Zresztą wysiłek ludzki nawet nie dociera do granic, które zniwelować może tylko Duch Święty, a dowodem na to jest fakt, że wielość opracowanych dokumentów nie zwiększa faktycznej jedności²³. Uczciwe do-

---

16 Por. Benedetto XVI, *Udienza generale*, 17.01.2007, http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/audiences/2007/documents/hf_ben-xvi_aud_20070117.html (22.10.2021).

17 Por. J. Warzeszak, *Z Benedyktem XVI*, s. 66.

18 Por. Benedetto XVI, *Udienza generale*, 18.01.2012, http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/audiences/2012/documents/hf_ben-xvi_aud_20120118.html (22.10.2021).

19 Por. S. Pawłowski, *Teologia jedności Kościoła*, s. 196.

20 Por. Benedetto XVI, *Udienza generale*, 23.01.2008, http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/audiences/2008/documents/hf_ben-xvi_aud_20080123.html (22.10.2021).

21 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 15.

22 Por. P. Kantyka, *Dialog ekumeniczny*, s. 196.

23 Por. P. Kantyka, *Dialog ekumeniczny*, s. 191–192.

strzeżenie różnic ma jednak wartość w przeciwieństwie do irenizmu czy indyferentyzmu, które stanowiłyby zdradę wiary i prawdy²⁴.

Wspólne działanie służy odnowie spojrzeń i pozbyciu się uprzedzeń. Soborowy dekret precyzuje, że współpraca chrześcijan wyraża ich zespolenie (*coniunctio*), ale nie jedność eklezjalną²⁵.

Znaczenie współpracy nie ogranicza się do zapewnienia, nieraz jakże potrzebnych, dóbr doczesnych. W sensie teologicznym służy wzrostowi łaski i miłości²⁶. Wypełnia zadanie kształtowania nadziei²⁷. Sprawia, że zwiększa się dyspozycyjność i zdolność przyjęcia jedności²⁸. Warto tu wspomnieć wizję eklezjologiczną Jana Pawła II uwidocznioną w jego prorockim, przekraczającym doczesny wymiar działaniu. Święty papież pokazywał, że czuje się odpowiedzialny za wszystkich uczniów Chrystusa, odkrywał Kościół, gdziekolwiek było to możliwe i gromadził go jako ojciec tych, których Syn Boży odkupił²⁹.

Zgodna współpraca to nie tylko wyraz dobrej woli i chęci nawrócenia, ale też jego owoc, jak przypomina papież Franciszek³⁰.

Również autorzy niekatolicki doceniają wartość troszczenia się o potrzeby innych jako przyczynek do osiągnięcia widzialnej jedności chrześcijan³¹.

Czynne zaangażowanie można nazwać wysiłkiem nadziei. Uzupełnia je cierpliwe oczekiwanie, które kształtuje ducha i przygotowuje do przyjęcia widzialnej jedności³². W pokorze oczekiwania uczniowie Chrystusa potwierdzają sens pragnienia jedności i to, że nie można jej osiągnąć ludzkimi siłami.

---

24 Por. J. Warzeszak, *Z Benedyktem XVI*, s. 64.

25 Por. Sobór Watykański II, Dekret *Unitatis redintegratio*, nr 12.

26 Por. Św. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, 1–2, z. 114, art. 6 i 8.

27 Por. A. Santorski, *Dar łaski*, s. 85.

28 Por. J. Warzeszak, *Z Benedyktem XVI*, s. 76.

29 Por. np. *Pellegrinaggio giubilare di Sua Santità Giovanni Paolo II in Terra Santa (20–26.03.2000)*. Omelia di Giovanni Paolo II, *Stadio di Amman — Giordania*, 21.03.2000, http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/homilies/2000/documents/hf_jp-ii_hom_20000321_amman.html (22.10.2021).

30 Por. Franciszek, Encyklika *Fratelli tutti*, nr 114.

31 Por. O.F. Tveit, *Szansa ekumeniczna*, s. 42.

32 Por. J. Warzeszak, *Z Benedyktem XVI*, s. 61.

Nawrócenie w prawdzie

Nawrócenie to odpowiedź na łaskę Ducha Świętego, zwrócenie się ku „światłu” na skutek wewnętrznego poruszenia³³, bez którego człowiek mógłby wprowadzić zaprzestać grzeszenia, ale nie byłby w stanie podnieść się z grzechu³⁴. To Duch Święty sprawia, że ktoś poruszony łaską zwraca się ku Bogu i współdziała z Nim w miłości³⁵. Stwierdzenia te pozostają w ścisłym związku z dążeniem do jedności wspólnot chrześcijańskich. Sobór mówi wyraźnie, że nie ma prawdziwego ekumenizmu bez wewnętrznej przemiany, a droga do jedności prowadzi przez wypraszenie łaski, wsparte umartwieniem i pokorą³⁶. Nadzieja na pojednanie, które przekracza ludzkie siły, zwraca się ku mocy Boga³⁷. Pan świata, mówi sobór, wlewa skruczę w serca chrześcijan, ponieważ jest wierny temu, co obiecał, a dążenie ku jedności przebiega pod tchnieniem łaski Ducha Świętego³⁸. O nawróceniu inicjowanym łaską pisze Jan Paweł II już we wstępie poświęconej ekumenizmowi encykliki³⁹. Kto ma się nawrócić? Ci, którzy pragną jedności.

Nie każdy przyjmuje tchnienie łaski. Apokalipsa opisuje dramatyczne sytuacje, gdy ludzie słyszeli nowinę o zbawieniu, ale się nie nawrócili (por. Ap 14, 7; 16, 9). Natchniony tekst nie precyzuje, czy chodzi o ochrzczonych czy pogan. Impulsem do nawrócenia miały być plagi i kataklizmy, bo w stabilnej sytuacji jeszcze trudniej podejmuje się decyzje radykalnych zwrotów życiowych. Nawrócenie to akceptacja inicjatywy Boga⁴⁰. Dokonuje się, gdy chrześcijanie pozwalają się Bogu przemieniać⁴¹. U tych, którzy przyjmują łaskę pokory, możliwa staje się przemiana serca i umysłu. Współpraca z tą łaską to rękojmia nadziei na osiągnięcie jedności⁴².

33 Por. Św. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, 1–2, z. 109, art. 6.

34 Por. Św. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, 1–2, z. 109, art. 7.

35 Por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994, nr 1989, 1993.

36 Por. Sobór Watykański II, Dekret *Unitatis redintegratio*, nr 1.

37 Por. Sobór Watykański II, Dekret *Unitatis redintegratio*, nr 24.

38 Por. Sobór Watykański II, Dekret *Unitatis redintegratio*, nr 1.

39 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 1.

40 Por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, nr 442.

41 Por. J. Warzeszak, *Z Benedyktem XVI*, s. 72.

42 Por. Jan Paweł II, *Przemówienie podczas spotkania ekumenicznego w Hali Ludowej, Wrocław 31.05.1997r.*, w: *V. pielgrzymka Jana Pawła II do Ojczyzny*, opr. J. Górny, Olsztyn 1997, s. 29.

Nawrócenie domaga się przekonania o grzechu⁴³. W encyklice *Dominum et vivificantem* Jan Paweł II przedstawia proces nawrócenia. Przekonywanie o grzechu zawiera w sobie sąd sumienia i zarazem implikuje trud sumienia. Grzech staje się widoczny w świetle nadprzyrodzonej prawdy o odkupieniu, której nie może przekazywać nikt inny, jak tylko Duch Prawdy. To On sprowadza osąd, który staje się zarazem nowym początkiem obdarowania łaską i impulsem na drodze nawróceń⁴⁴. Skąd pochodzi prawda, w której świetle należy podjąć trud sumienia? Duch Święty wyprowadza ją z „głębokości Boga”, poucza o zamysle Stwórcy, a jednocześnie sprawia, że mamy do niej zapewniony dostęp w Magisterium Kościoła, pisze papież⁴⁵.

Przekonywanie o grzechu, nazywanie zła po imieniu dotyczy również zbiorowości ludzkich⁴⁶. Czy można rozszerzyć także pojęcie nawrócenia do wymiaru eklezjalnego? Głoszenie nawrócenia zakłada uznanie możliwości zglądzenia grzechów osobistych i struktur zła, możliwości przebaczenia i pojednania⁴⁷.

Paweł Apostoł pisze o smutku wspólnoty spowodowanym dostrzeżeniem zła wśród członków młodego Kościoła (por. 2 Kor 7, 9n). Prowadzący do *metanoi* smutek pochodzi od Boga, czyli jest skutkiem działania Ducha Świętego, który każe dostrzec i nazwać grzech. Pochwalana przez apostoła reakcja wynika z gorliwości w obronie prawa Bożego, z dążenia do spełniania woli Zbawiciela. Nawrócenie to warunek jedności. Odsłania tajemnicę zła i przyczyny upadku⁴⁸. Pozwala je przezwyciężyć. Polega na ogarnięciu wszystkich grzechów odkupieńczą ofiarą Chrystusa, także zła schizmy⁴⁹. Soborowy dekret postuluje, aby wszyscy podjęli rachunek sumienia ze swojej wierności idei Chrystusa⁵⁰. Wszyscy jako zbiorowość? Hierarchia Kościołów i liderzy wspólnot? Czy to samo znaczyłoby podstawienie kwantyfikatora „każdy”? Jan Paweł II, nie oceniając zaangażowania niekatolików, pisze językiem personalizmu, że Kościół katolicki podejmuje dzieło ekumeniczne jako imperatyw sumienia oświeconego wiarą⁵¹. Jest to imperatyw miłości, przez którą Duch Święty porusza serca.

---

43 Por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, nr 1848.

44 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Dominum et vivificantem*, nr 31, 32, 45.

45 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Dominum et vivificantem*, nr 5, 32.

46 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Dominum et vivificantem*, nr 43, 44.

47 Por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, nr 385, 408.

48 Por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, nr 385.

49 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 34.

50 Por. Sobór Watykański II, Dekret *Unitatis redintegratio*, nr 4.

51 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 8.

Dotyczy tych, którzy podejmują odpowiedzialność za dzieło ekumenizmu, proporcjonalnie do charyzmatu.

Pokorne otwarcie wobec prawdy prowadzi do dostrzeżenia w jej świetle własnych win i błędów. Gdzie ich szukać? Jan Paweł II podkreśla znaczenie „nawrócenia serc” i modlitwy pod kierunkiem Ducha Świętego, ponieważ to Jego łaska daje odwagę wyznania win, otwiera umysły i wzbudza dobrą wolę. Następtwem tego jest prośba o miłosierdzie Boże i przebaczenie⁵². Luterański teolog bp Olav Fykse Tveit zwraca natomiast uwagę na błędy zewnętrzne. Dla pogłębienia wspólnoty znaczenie ma pokuta i nie tyle zwrócenie się do Boga, ile wzajemne rozliczenie. Norweski biskup sugeruje potrzebę skupienia się na polaryzujących i dzielących siłach, które prowadzą do konfliktów⁵³. Chodzi tu więc raczej o analizę tego, co zewnętrzne, może nawet uwarunkowane politycznie, a nie o *inspectio cordis*.

W ujęciu katolickim najważniejsze są winy wobec Boga, sprzeniewierzenie się woli Chrystusa, który pragnie jedności Kościoła. Pragnienie jej przywrócenia wymaga nawrócenia serca⁵⁴. Jan Paweł II pisze, że ekumeniczny „dialog nawrócenia” to zastanowienie się nad własnymi błędami i powierzenie się Chrystusowi, który prowadzi do wypełniania woli Ojca. To dialog, który każda wspólnota prowadzi z Ojcem⁵⁵. Dokument zrzeszającej wspólnoty niekatolickie Światowej Rady Kościołów sugeruje inną hierarchię błędów. Pojęcie „bycia uczniem” zostaje w nim wyróżnione jako kluczowe w wysiłku ekumenicznym⁵⁶. Jednakże to nie sprzeniewierzenie się Mistrzowi, ale raczej wynoszenie się nad innych uczniów ma przede wszystkim podlegać przemianom. Autorzy dokumentu uważają, że egzorcyzmowania wymaga zwiążanie działalności misyjnej z kolonializmem. Inne grzechy, które wskazują, to rasizm i ksenofobia. Pokuta za winy przeszłości ma się odbywać przez wnoszącą pokorę akceptację wielokulturowości i przyjmowanie migrantów. Również bp Tveit postuluje odnowę Kościołów przez walkę z rasizmem⁵⁷.

52 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 2.

53 Por. O. F. Tveit, *Szansa ekumeniczna*, s. 40.

54 Por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, nr 820–821.

55 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 82.

56 Por. World Council of Churches. Commission on World Mission and Evangelism, *Study paper — „Converting Discipleship: Dissidence and Metanoia”*, <https://www.oikoumene.org/resources/documents/study-paper-converting-discipleship-dissidence-and-metanoia> (29.04.2021).

57 Por. O. F. Tveit, *Szansa ekumeniczna*, s. 39–40.

Trudno nie odczytać w tego typu poglądach kompleksów mieszkańców mocarstw kolonialnych. Niewątpliwie droga ekumenicznych wysiłków nie może pomijać delikatnej nierzadko sytuacji poszczególnych wspólnot i mentalności, na której zaważyły doświadczenia historyczne.

Przyjęcie prawdy nie koncentruje się jedynie na dostrzeżeniu zła. Dotyczy tego, kim jest i co mówi Bóg. Dlatego działalność ekumeniczna jest czym innym niż czysto ludzkie porozumienia i kompromisy. Nie może być inna, niż tylko wierna prawdzie, wobec której odbywa się nawrócenie⁵⁸. „Bycie razem” kosztem prawdy sprzeciwiałoby się naturze Boga i wierności Jego woli⁵⁹. Nawrócenie obejmuje zatem także porzucenie czysto doczesnych kalkulacji na rzecz prawdy, którą przyjmuje się dla niej samej⁶⁰. Przyczynia się do tego oczyszczenie pamięci. Otwarcie na prawdę o Chrystusie, który jest Zbawicielem i Sędzią, prowadzi do przemiany postaw⁶¹.

Teologia życia wewnętrznego wymienia elementy nawrócenia, takie jak: wzięcie odpowiedzialności – byłaby to odpowiedzialność za Kościół – uwierzenie Bogu, akt nadziei i miłości wobec Chrystusa, wreszcie wyrzeczenie się egoizmu. To ostatnie oznacza niekiedy rezygnację z doczesnej korzyści⁶². Dlatego nawrócenie ekumeniczne wyklucza kompromisy nastawione na zawarcie czegoś w rodzaju korzystnej umowy. Domaga się za to pokuty⁶³. Sobór zachęca do podejmowania osobistych umartwień w intencji odnowy Kościoła i pojednania chrześcijan⁶⁴. W teologii katolickiej pojęcie nawrócenia zakłada konieczność współpracy z łaską⁶⁵. Przez analogię, w ujęciu ekumenicznym, byłby to nie tyle wysiłek duchowy wspólnoty wiernych jako ponadosobowego abstraktu, ile wspólny trud osób. Czy takie myślenie mogłoby znaleźć odpowiednik w teologii protestanckiej, która neguje współpracę z łaską? Również i w niej pojawia się stwierdzenie o konieczności pokuty, nawrócenia i odnowy życia. Luterkański teolog Tveit nazywa grzech ułomnością w zawieraniu wspólnoty z Bogiem i z ludźmi. Lekarstwem miałyby być odbudowa relacji międzyludzkich. Pokuta to droga i następstwo uzyskania usprawiedliwienia

---

58 Por. Sobór Watykański II, Dekret *Unitatis redintegratio*, nr 24.

59 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 18.

60 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 3.

61 Por. J. Warzeszak, *Z Benedyktem XVI*, s. 55.

62 Por. A. Santorski, *Dar łaski*, s. 90, 94.

63 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 15.

64 Por. Sobór Watykański II, Dekret *Unitatis redintegratio*, nr 4.

65 Por. A. Santorski, *Dar łaski*, s. 89.

przez łaskę. Polega na otwarciu na potrzeby innych i gotowości poddania się transformacji⁶⁶. Mamy tu więc również element jakiejś rezygnacji z egoizmu. Wezwanie do reformacji i pokuty łączy „poważniejsze potraktowanie Ewangelii” z postulatami politycznymi, takimi jak popieranie pokojowych inicjatyw i przeciwstawianie się rasizmowi⁶⁷. *Metanoia* i wyznanie winy, dokonujące się jako inicjatywy ekumeniczne, mają za cel uzdrowienie relacji społecznych i odsunięcie zagrożenia wojną⁶⁸.

Sobór Watykański II jako skutek nawrócenia wskazuje prośbę o wybaczenie skierowaną do Boga i braci, a w jej następstwie pojednanie z Bogiem i z braćmi⁶⁹. Przemawiając podczas spotkania ekumenicznego we Wrocławiu, Jan Paweł II kładł nacisk na wzajemne przebaczenie, które staje się możliwe jako dzieło łaski wyprzedzającej i warunkującej wewnętrzną przemianę⁷⁰. Jedność w prawdzie polega na opuszczeniu pozycji „przeciwników”, czyli rezygnacji z tego, co bierze się z ludzkiej słabości⁷¹. Inicjowane poruszeniem Ducha Świętego dążenie do doskonałości urzeczywistnia we wspólnocie wiernych pokój miłości, czyli nadprzyrodzony dar pojednania⁷².

Wiara

Chrześcijańska *metanoia* to nie tylko opisywane w kategoriach psychologii głębokie osobiste przeżycie czy widziane z punktu widzenia socjologii przyłączenie do grupy i przyjęcie oferowanych przez nią ról⁷³. W aspekcie teologicznym chodzi o nawrócenie do Boga, oddanie Mu chwały i przyznanie pierwszeństwa Jego woli (por. Ap 16, 9). Ewangelia mówi o tym akcie w kontekście odejścia od pogaństwa i uwierzenia Chrystusowi (por. Łk 24, 47). Wiara jako element nawrócenia implikuje rezygnację z pychy i decyzję podporządkowania się zamysłowi Bożemu⁷⁴. Nawrócenie powoduje zwrot ku Bogu, który jest źródłem komunii osób i źródłem jedności⁷⁵.

66 Por. O. F. Tveit, *Szansa ekumeniczna*, s. 41–42.

67 Por. O. F. Tveit, *Szansa ekumeniczna*, s. 43.

68 Por. O. F. Tveit, *Szansa ekumeniczna*, s. 39.

69 Por. Sobór Watykański II, Dekret *Unitatis redintegratio*, nr 7.

70 Por. Jan Paweł II, *Przemówienie podczas spotkania ekumenicznego*, s. 29.

71 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 29.

72 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 103.

73 Por. J. Stolz, *Die evangelikale Bekehrung*, s. 58–64.

74 Por. A. Santorski, *Dar łaski*, s. 91–93.

75 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 21.

Warto tu zauważyć, że np. w ujęciu prawosławnym grzech nie zrywa więzi z Bogiem, ale wpływa na sposób myślenia. Grzesznik zachowuje komunie z Bogiem, lecz zniekształconą⁷⁶. W tej perspektywie również grzech schizmy nie jest tak jednoznaczny i nie zrywa jedności. Nie ma zatem wyraźnej motywacji do dokonania nawrócenia i odbudowy jedności. Według dokumentu Światowej Rady Kościołów *metanoia* nie zaczyna się od zwrotu ku Bogu. Ma być obraniem nowego kierunku; otwarciem ducha na wielokulturowość, ponieważ w ten sposób można odkryć kochający Kościół. Dopiero wprowadzenie wielokulturowości dokona odnowy w Chrystusie⁷⁷. Nawrócenie i związany z nim ciąg przyczynowo-skutkowy przebiega więc odwrotnie niż w teologii katolickiej. Rozbieżność ta ma związek nie tyle z tradycją teologiczną, ile z tendencjami współczesnego świata. W przekonaniu Światowej Rady Kościołów bycie uczniem Chrystusa to walka z materialistycznym redukcjonizmem, który doprowadza do wyzysku ekologicznego. Stwierdzenie takie brzmi modnie, ale mija się z pojmowaniem nawrócenia w nauce Kościoła. W ujęciu katolickim następstwem nawrócenia do Boga staje się poszanowanie stworzenia i całego świata nieosobowego zgodnie z zamysłem Stwórcy.

Bóg jest Trójcą. Wiara w Trójjedynego i we wcielenie Syna Bożego to filary zachowanej jedności i podstawa wspólnego świadectwa⁷⁸. Wzrost wierności Bogu Trójcy przyczynia się do pomnażania braterstwa chrześcijan⁷⁹. Tematyka trynitarna stanowi punkt wyjścia i cel całej teologii prawosławnej, duchowości, antropologii i eklezjologii⁸⁰. Wszelkie prawosławne rozważania o Kościele rozpoczynają się od ukazania jego więzi z Trójcą Świętą⁸¹. Ujmuje się ją w odniesieniu do specyficznego dla tej teologii pojęcia *theosis* – przemiany człowieka implikowanej przez udział w Boskiej *koinonii*. Jest to kluczowy termin

---

76 Por. N. Xionis, *Conditions for a Critique of the Joint Declaration on the Doctrine of Justification between Lutherans and Roman Catholics from the view of the Orthodox theology*, „International Journal of Orthodox Theology” 9 (2018) nr 1, s. 116–117.

77 Por. World Council of Churches. Commission on World Mission and Evangelism, *Study paper — „Converting Discipleship: Dissidence and Metanoia”*, <https://www.oikoumene.org/resources/documents/study-paper-converting-discipleship-dissidence-and-metanoia> (29.04.2021).

78 Por. J. Warzeszak, *Z Benedyktem* XVI, s. 60.

79 Por. Sobór Watykański II, *Dekret Unitatis redintegratio*, nr 7.

80 Por. D. Ciobotea, *The Significance of the Trinitarian Theology for the Life and the Mission of the Church*, „International Journal of Orthodox Theology” 1 (2010) nr 1, s. 29.

81 Por. S. Pawłowski, *Teologia jedności Kościoła*, s. 190.

„trynitarne modelu eklezjalnej jedności”⁸². Kościół to komuniam przemienionego człowieka z objawioną Trójcą Świętą. Takie spojrzenie wydaje się zbieżne z eklezjologią katolicką, z tą różnicą jednak, że w ujęciu prawosławnym jedność duchowa ochrzczonych jest w zasadzie wystarczająca. Jedność widzialna, a tym bardziej doktrynalna, nie ma tu istotnego znaczenia, bowiem *koinonia* to jedność w wielości i różnorodności⁸³.

Jan Paweł II naucza, że jedność na podobieństwo trynitarnej komunii jest dla chrześcijan darem i powinnością⁸⁴. Według Benedykta XVI jedność ta jest owocem, a zarazem środkiem wiary trynitarnej, dzięki której chrześcijanie mogą wzrastać w braterstwie⁸⁵. We wspólnotach protestanckich nawrócenie wyraża się w prowadzeniu życia zgodnego z wiarą⁸⁶. Powinność wynikająca z daru *koinonii* znajduje też odzwierciedlenie w myśli prawosławnej. Rumuński patriarcha Daniel Ciobotea uważa, że prawda, życie i jedność są tożsame z *koinonią*. Nie wystarczą „trynitarne struktury”, chodzi o przeniknięcie życia działaniem Ducha Świętego, bo tego oczekiwał Jezus, gdy modlił się o jedność Kościoła, odwołując się do swojej komunii z Ojcem. Trójca Święta jest bowiem nie tylko modelem, ale i celem Kościoła⁸⁷.

Nawrócenie owocuje zwrotem ku Chrystusowi i nadzieją na Jego przyjście (por. 1 Tm 1, 10). Zjednoczeni z Synem pragną wraz z Nim brać udział w realizacji zamysłu Ojca. Dlatego jedność Kościoła zakorzenia się w wierności Panu Jezusowi⁸⁸.

Pierwsze zarzewia podziałów wśród apostołów gasiła obecność Chrystusa. Obecne poczucie podzielenia wyrasta z doświadczenia tamtej jedności i poczucia jej braku. Miarą nadziei na jej przywrócenie jest skuteczność modlitwy Zbawiciela. Benedykt XVI mówi, że jedność, o którą Chrystus prosi dla uczniów, jest tajemnicą złożoną w sercu wierzącego, a powinna ujawniać się w historii⁸⁹. To jedność z modlitwy Chrystusa, który prosi o nią Ojca. Pochodząca z serca Trójcy komuniam nie bierze się z ziemskich układów, a jej

82 Por. M. Teodorescu, *Christian Attitude*, s. 200.

83 Por. M. Teodorescu, *Christian Attitude*, s. 203.

84 Por. Jan Paweł II, *Przemówienie podczas spotkania ekumenicznego*, s. 26.

85 Por. J. Warzeszak, *Z Benedyktem XVI*, s. 69–70.

86 Por. J. Stolz, *Die evangelikale Bekehrung*, s. 74–76.

87 Por. D. Ciobotea, *The Significance of the Trinitarian Theology*, s. 28–32.

88 Por. A. Dulles, *The dimensions of the Church. A postconciliar reflection*, Westminster 1967, s. 40.

89 Por. Benedetto XVI, *Udienza generale*, 18.01.2012.

utrzymanie przerasta ludzkie siły. Dlatego św. Paweł mówi o zachowaniu jej dzięki wierze i nadziei (por. Ef 4, 3). Im ściślejsza więź z Chrystusem, tym pewniejsza nierozzerwalność jedności Kościoła. Modlitwa Zbawiciela chroni wierzących przed uleganiem słabości i wyprasza nawrócenie⁹⁰. Modlitwa ekumeniczna uczestniczy w modlitwie samego Jezusa⁹¹. Stanowi wyraz nawrócenia serca i wspólnej wiary uczniów Chrystusa, którzy konfrontują w niej własne niedoskonałości z wolą Ojca w niebie⁹².

Tylko Chrystus może przewyciężyć zło podziału Kościoła. Benedykt XVI uzależnia przywrócenie pełnej jedności widzialnej od tego, czy Jego mocą będziemy pokonywać grzech, czy wejdziemy w pełni nowego życia w Nim⁹³. Nawrócenie do Chrystusa to wyraz wolności. To odpowiedź na Jego wezwanie i zarazem spełnianie pozostawionego przez Niego zadania⁹⁴. Nawrócenie, o które prosi Chrystus, jest całkowicie skierowane ku Ojcu i ma charakter synowski⁹⁵. Jan Paweł II wskazuje na związek nawrócenia do wiary z dążeniem do jedności Kościoła. Pragnienie eklezjalnej komunii łaski odpowiada zamyślowi Ojca i modlitwie Chrystusa. Stanowi zatem efekt wiary w Trójjedynego i wyraz posłuszeństwa wobec Niego⁹⁶.

Gdy Chrystus prowadzi we wspólnocie modlitwy, daje zgromadzonym wokół Niego odwagę patrzenia w prawdzie⁹⁷. Dlatego dialog ekumeniczny wymaga w sposób szczególny nawrócenia teologów. Ich wzrastanie w osobistej komunii z Chrystusem zapewni respekt wobec prawdy⁹⁸. Fakt, że Chrystus jest jednością wierzących, łączy chrześcijan⁹⁹. Prawosławny teolog Mihai Teodorescu przypomina, że jedność pierwotnego Kościoła wynikała ze ściślejszej więzi ze Zbawicielem¹⁰⁰. Komunia w Chrystusie wyznawców pierwszego wieku stanowi do dziś wzór do naśladowania¹⁰¹. Teodorescu nie widzi jednak potrzeby zmiany obecnej sytuacji. Uważa, że wszystkie wspólnoty „kościelne”,

---

90 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 4.

91 Por. J. Warzeszak, *Z Benedyktem XVI*, s. 74.

92 Por. Benedetto XVI, *Udienza generale*, 23.01.2008.

93 Por. Benedetto XVI, *Udienza generale*, 18.01.2012.

94 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 6; *Katechizm Kościoła katolickiego*, nr 160.

95 Por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, nr 2608.

96 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 9.

97 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 22.

98 Por. J. Warzeszak, *Z Benedyktem XVI*, s. 69.

99 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 23.

100 Por. M. Teodorescu, *Christian Attitude*, s. 201–202.

101 Por. M. Teodorescu, *Christian Attitude*, s. 211.

które mają autentyczną (według jakich kryteriów?) więź z Chrystusem, są Jego ciałem i mogą prowadzić do zbawienia¹⁰². Teologia katolicka, przeciwnie, zaznacza potrzebę pojednania w Chrystusie. Zasłużony dla ekumenizmu amerykański teolog Avery Dulles pisze, że powinniśmy odkryć siebie nawzajem w Chrystusie, albo raczej poznać Go w bogatszy sposób. On bowiem nie chce być odkrywany jako Głowa osobnych wyznań, lecz jako węzeł jedności tych, którzy mają życie w Jego Imię¹⁰³. Jan Paweł II naucza, że nie wystarcza horyzontalny dialog, ale potrzeba nawrócenia do Odkupiciela, bo w Nim jest nasze pojednanie¹⁰⁴.

Jedność Osób Boskich to wzór i zasada komunii eklezjalnej¹⁰⁵. Wspólnota ludzka nie buduje tej więzi sama na podstawie wzoru. Jej sprawcą jest Duch Święty, Duch Miłości i pokoju¹⁰⁶. Skoro tak, nie ma powodu wątpić, że tworzy ją cały czas. Jeśli nie widzimy jedności takiej, jakiej pragnie Duch Święty, to nie dlatego, że On nie działa, ale dlatego, że nie trafia na właściwy grunt nawróconych serc i umysłów. Dlatego droga do przewyciężenia podziałów prowadzi przez podporządkowanie się woli Parakleta, który jest zasadą jedności Kościoła¹⁰⁷.

Skoro źródłem jedności eklezjalnej jest zjednoczenie Osób Boskich, Duch Święty przekazuje ją w sposób odpowiadający trynitarnej komunii, a nie np. zapisanym w historii zewnętrznym wzorcom niepodzielonego Kościoła. Działanie Parakleta jest wieczne. Nie ustanie, nawet jeżeli doszłoby do osiągnięcia widzialnego, „ekumenicznego” zespolenia wspólnot chrześcijańskich.

Łaska Ducha Świętego zmierza do wzbudzenia wiary, nawrócenia serca i skłonienia do synowskiego posłuszeństwa woli Ojca¹⁰⁸. Wymienione przez *Katechizm* skutki interwencji Parakleta pojawiają się także na drodze ekumenizmu. Wiara to wspólny fundament chrześcijan. Uświadomienie sobie jego wartości umacnia modlitwę i wspólnotę świadczenia o Chrystusie¹⁰⁹. Właśnie *metanoia* – intelektualna i egzystencjalna przemiana – czyni uczniów

102 Por. M. Teodorescu, *Christian Attitude*, s. 215.

103 Por. A. Dulles, *Dogma as an ecumenical problem*, „Theological Studies” 29 (1968) nr 3, s. 416.

104 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 35.

105 Por. Sobór Watykański II, Dekret *Unitatis redintegratio*, nr 2.

106 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Dominum et vivificantem*, nr 67.

107 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Dominum et vivificantem*, nr 62.

108 Por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, nr 1098.

109 Por. J. Warzeszak, *Z Benedyktem XVI*, s. 59.

Zbawiciela Jego świadkami¹¹⁰. To natomiast skłania do uznania dzieł Bożych w braciach, którzy – chociaż bez pełnej jedności – dają to samo świadectwo¹¹¹. Już nie tylko o takie samo, ale o dawane razem świadectwo prosił podzielo-nych chrześcijan Jan Paweł II¹¹², ponieważ ono ma siłę grawitacji; przyciąga do Zbawiciela, którego obecność i dzieło okazują się rozpoznawalne i czytelne.

Dar z siebie

Jan Paweł II pisze, że wszelkie elementy podziału można przewyciężyć, składając bezinteresowny dar z siebie¹¹³. Znaczy to, że jedność wspólnoty wiary urzeczywistnia się przez to, co stanowi o pełni rozwoju osoby¹¹⁴. Podziały biorą się z tego, że w pewnym momencie ktoś zrezygnował z tego daru na rzecz egoizmu i pychy. Stanowią objaw umniejszenia człowieczeństwa, zatrzymania w rozwoju, regresu. Przeciwnie, pełnia daru w całkowitym oddaniu Chrystusowi owocuje harmonią jedności w Duchu Świętym.

Objawienie uczy, że nawrócenie to odejście od pogaństwa i uwierzenie Chrystusowi, pójście za Nim bez zastrzeżeń (por. Łk 24, 47). To oddanie chwały Bogu i przyznanie pierwszeństwa Jego woli (por. Ap 16, 9). Nie polega jedynie na teoretycznym wyznaniu wiary, ale znajduje potwierdzenie w czynach (por. Jk 2, 26). Oddanie się na własność Bogu oznacza dla uczniów Chrystusa udział w kontynuowaniu Jego misji. Benedykt XVI zauważa, że przez udział w modlitwie i misji Zbawiciela Kościół zostaje włączony także w Jego ofiarę¹¹⁵. Istotne źródło tego daru z siebie znajduje się w samooddaniu Syna Ojcu. Ofiara, która znajduje przykład i początek w trynitarnej komunii, może przyczynić się do wzrostu jedności chrześcijan¹¹⁶.

Jan Paweł II, ujmując tę kwestię personalistycznie, zwraca uwagę, że dialog, w tym także ten ekumeniczny, nie ogranicza się do wymiany myśli, lecz

---

110 Por. J. Warzeszak, *Z Benedyktem XVI*, s. 77.

111 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 47.

112 Por. Jan Paweł II, *Przemówienie podczas spotkania ekumenicznego*, s. 28.

113 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 1.

114 Por. Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes*, nr 24.

115 Por. Benedykt XVI, *Homilia w czasie nieszpórów na zakończenie Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan*, Rzym, Bazylika św. Pawła za Murami, 25.01.2012, http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/audiences/2012/documents/hf_ben-xvi_aud_20120125.htm (22.10.2021).

116 Por. J. Warzeszak, *Z Benedyktem XVI*, s. 67.

wymaga zaangażowania osoby na drodze jej samospełnienia przez dar¹¹⁷. Jedność nie wynika przecież z „ustaleń poziomych”, ale z odniesień wobec Chrystusa, czyli z odpowiedzi na Jego wezwanie przez dar z siebie¹¹⁸. Również przedstawiciele innych wyznań przyjmują te założenia, chociaż ukazują to w nieco innym świetle. Na przykład Teodorescu pisze, że jedność pierwotnego Kościoła wynika ze ścisłej więzi ze Zbawicielem, a obecnie jest utrzymywana przez pokorę, bezinteresowność i miłość bliźniego¹¹⁹. Zatem, zdaniem autora, jest to wciąż jedność dostateczna. Światowa Rada Kościołów docenia znaczenie działalności charytatywnej dla ekumenizmu; miłość ofiarna przeciwstawia się złu tego świata, niosąc pomoc tym, z którymi Chrystus utożsamia się w opisie Sądu (głodnym, spragnionym, więźniom). U podstaw afirmacji Boga i człowieka, znajduje się bowiem miłość trynitarna, mocą której nasz Pan wzywa do przemiany świata. Jej efektem ma być jednak nie tyle pojednanie chrześcijan, ile jedność świata, tak, by był królestwem Bożym¹²⁰.

Nieporozumieniem byłoby jednak ograniczanie tego wymiaru dążenia do jedności wyłącznie do poprawy warunków bytowych potrzebujących. Istotne miejsce zajmuje pomoc w wierze. Jan Paweł II mówi, że praktyczna współpraca chrześcijan ułatwia dążenie do jedności, ponieważ jest objawieniem samego Chrystusa. W szczególnych sytuacjach pomoc w wierze przybiera wyjątkowy charakter. Na przykład w okresie pieriestrojki w Związku Sowieckim wielu prawosławnych prosiło o sakramenty w parafii katolickiej ze względu na brak cerkwi w okolicy¹²¹. Pomoc w wierze najdobitniej przemawia w trudnych momentach historii. Bóg działa w niej przez „znaki czasów”, przez perturbacje, które można traktować jako imperatywy dla podzielonych chrześcijan¹²². Już autor Apokalipsy pisał, że prześladowania to impuls do nawrócenia, do powrotu ku pierwotnej gorliwości, do czuwania sumień i otwarcia drzwi Chrystusowi, by razem z Nim odnieść zwycięstwo i dojść do Ojca

117 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 28.

118 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 1.

119 Por. M. Teodorescu, *Christian Attitude*, s. 201–202.

120 Por. World Council of Churches. Commission on World Mission and Evangelism, *Study paper — „Converting Discipleship: Dissidence and Metanoia”*, <https://www.oikoumene.org/resources/documents/study-paper-converting-discipleship-dissidence-and-metanoia> (29.04.2021).

121 Por. H. Strzelecka, *Ślužebnice Jezusa w Eucharystii na terenach Związku Radzieckiego w latach 1945–1991*, Warszawa 1994, s. 67.

122 Por. A. Dulles, *Ius divinum as an ecumenical problem*, „Theological Studies” 38 (1977) nr 4, s. 703.

(por. Ap 3, 19–20). W czasach ucisku dokonało się wiele nieudokumentowanego jeszcze dobra, również w obszarze zbliżenia chrześcijan. Przykładem może być pomoc, jakiej udzielały w Duszanbe siostry eucharystyki prawosławnym potrzebującym¹²³. Warto zauważyć, że właśnie w kontekście Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan Benedykt XVI zwraca uwagę na Polskę, w której wiara umacniała się wśród ludzi w czasie ciężkich prób historii. Zwycięstwo Chrystusa nie dokonuje się bowiem mocą doczesnej potęgi, ale przez współczującą miłość i zaangażowanie na rzecz słabszych. Możemy mieć w nim udział, jeśli pozwolimy, by Bóg nas przemieniał w nawróceniu¹²⁴.

Świadczenie dane Chrystusowi nierzadko kosztuje. Uzurpację synów Zebedeusza i, można powiedzieć, związany z nią spór powstały w załączku Kościoła, Chrystus rozwiązał, obiecując apostołom męczeństwo (Mt 20, 20–24). To ono okazuje się ostatecznym efektem działania łaski i staje się najwyraźniejszym wspólnym świadectwem chrześcijan¹²⁵. Męczennicy wszystkich wspólnot dowodzą, że zachowali radykalne przywiązanie do Chrystusa i Ojca, a przeżycie do końca doświadczenia prawdy to warunek pełnej komunii. Pójście za nimi, przynajmniej duchowe, by odkryć to doświadczenie, jawi się jako warunek „dialogu nawrócenia”¹²⁶. Pomimo podziałów trwa realna, choć niedoskonała komunia między ochrzczonymi. Jan Paweł II potwierdza, że męczennicy już teraz uczestniczą w pełnej jedności Kościoła. W ofierze z życia, czyli w całkowitym darze z siebie, osiągają bowiem szczyt życia łaski i najprawdziwszą komunię z Chrystusem. Dla pozostałych stanowią dowód życia łaski, działania Ducha Świętego i zwycięstwa Boga nad mocami zła¹²⁷. Co ciekawe, pomimo kontestowania wartości kultu świętych przez niektóre wspólnoty chrześcijańskie, to właśnie ich powszechna obecność, niezależnie od denominacji, zostaje ukazana jako środek do przełamania zła podziałów i motyw ekumenicznej nadziei. Nawrócenie, zorientowane na naśladowanie ich daru z siebie, sprawi, że zjednoczeni ich świadectwem, możemy przezwyciężyć podziały¹²⁸.

---

123 Por. H. Strzelecka, *Służebnice Jezusa w Eucharystii*, s. 180.

124 Por. Benedetto XVI, *Udienza generale*, 18.01.2012.

125 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 48.

126 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 83.

127 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 84.

128 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, nr 1.

Podsumowanie

Przywrócenie pełnej jedności chrześcijan przekracza ludzkie siły. Jego nieodzownym warunkiem jest nawrócenie, które sprawia, że modlitwa jest szczerą, a wysiłki ekumeniczne podobają się Panu. Kluczową rolę w tym dziele odgrywa Duch Święty. Jego łaska uzdalnia do nawrócenia do Chrystusa i wiary. Ekumeniczna *metanoia* dotyczy wprawdzie osób już wierzących, ale chodzi w niej o pełny dar z siebie, którego kryterium jest krzyż Zbawiciela. Z tego punktu widzenia możemy powiedzieć, że jesteśmy jednocześnie na pierwszym i ostatnim etapie drogi ku pełnej komunii eklezjalnej, albo że dostrzegamy przeplatanie się jej początku i celu: trwa wstępny dialog i modlitwa, ale tam, gdzie składany jest dar męczeństwa, nie ma braku w zjednoczeniu z Chrystusem i Kościołem.

Skoro jedność zależy od nawrócenia, ma strukturę osobową: umacnia się dzięki podejmowaniu przemiany życia, pokuty i pojednania. Bazuje na wyborze zbawienia wiecznego i stawiania go na pierwszym miejscu. Nie służą jej układy i kompromisy, lecz bezwarunkowa pokora wobec prawdy. Jedność eklezjalna to dar Boży. Możemy zapytać: jeśli zostanie darowana raz jeszcze, czy nie będzie stale zagrożona? Człowiek, dopóki żyje, może utracić łaskę i stale wymaga nawrócenia. Czy słabość ludzka dotykająca eklezjalnej makroskali może okazać się nieważna w historii?

Ekumeniczne nawrócenie dotyczy wspólnot chrześcijańskich, ale nie przestaje być aktem osobowym. Zależy od sumień, od odpowiedzi na poruszenie łaski i dar Zbawiciela. Czy do oczekiwanego pojednania ma prowadzić znaczna suma indywidualnych nawróceń, czy raczej jakaś „zbiorcza” *metanoia* społeczna? Historia pokazuje przykłady unii eklezjalnych. Cokolwiek dzieje się wspólnie i „odgórnie”, nabiera trwałości przez zakorzenienie w sercach, czego dowiedli chociażby męczennicy unicy z Pratulina. Benedykt XVI wskazuje na szczególną pomoc w aspekcie tej wspólnotowej odpowiedzialności. Zachęca do zwrócenia się do Matki Kościoła i wszystkich uczniów Chrystusa, aby wspierała ich na drodze do jedności¹²⁹.

Trzeba wreszcie zapytać, po co właściwie jedność widzialna chrześcijan. Czy wspólnoty przywykłe do swobodnej interpretacji Objawienia nie odczułyby jej jako ciężkiej unifikacji i ograniczenia wolności? Czy wobec tylu rozbieżności doktrynalnych nie wystarczy pewne *status quo* oparte na współpracy i dialogu?

---

129 Por. Benedetto XVI, *Udienza generale*, 17.01.2007; *Udienza generale*, 23.01.2008.

Komunia eklezjalna ma aspekt epifanijny i sakramentalny. Jeden Kościół objawia światu jedność trynitarną. Duch Święty, który tworzy wspólnotę ochrzczonych, urzeczywistnia w niej *communio sanctorum*. Sobór nazywa Kościół niejako sakramentem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jedności całego rodzaju ludzkiego¹³⁰. Im więcej tej jedności, tak widzialnej, jak duchowej, tym bardziej istnieje w danej epoce *res tantum* specyficznego „sakramentu” Kościoła.

Bibliografia

- Benedetto XVI, *Udienza generale*, 17.01.2007, http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/audiences/2007/documents/hf_ben-xvi_aud_20070117.html (22.10.2021).
- Benedetto XVI, *Udienza generale*, 23.01.2008, http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/audiences/2008/documents/hf_ben-xvi_aud_20080123.html (22.10.2021).
- Benedetto XVI, *Udienza generale*, 18.01.2012, http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/audiences/2012/documents/hf_ben-xvi_aud_20120118.html (22.10.2021).
- Benedykt XVI, *Homilia w czasie nieszporów na zakończenie Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan*, Rzym, Bazylika św. Pawła za Murami, 25.01.2012, http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/audiences/2012/documents/hf_ben-xvi_aud_20120125.html (22.10.2021).
- Ciobotea D., *The Significance of the Trinitarian Theology for the Life and the Mission of the Church*, „International Journal of Orthodox Theology” 1 (2010) nr 1, s. 28–32.
- Franciszek, Encyklika *Fratelli tutti*, 3.10.2020.
- Dulles A., *Dogma as an ecumenical problem*, „Theological Studies” 29 (1968) nr 3, s. 397–416.
- Dulles A., *Ius divinum as an ecumenical problem*, „Theological Studies” 38 (1977) nr 4, s. 681–708.
- Dulles A., *The dimensions of the Church. A postconciliar reflection*, Westminster 1967.
- Jan Paweł II, Encyklika *Dominum et vivificantem*, 8.05.1986.

---

¹³⁰ Por. Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium*, nr 1.

- Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, 25.05.1995.
- Jan Paweł II, *Przemówienie podczas spotkania ekumenicznego w Hali Ludowej, Wrocław 31.05.1997*, w: *V pielgrzymka Jana Pawła II do Ojczyzny*, opr. J. Górny, Olsztyn 1997.
- Kantyka P., *Dialog ekumeniczny*, „Studia Nauk Teologicznych” 5 (2010), s. 187–197.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994.
- Pawłowski S., *Teologia jedności Kościoła. Zarys problematyki*, „Studia Nauk Teologicznych” 10 (2015), s. 185–197.
- Pellegrinaggio giubilare di Sua Santità Giovanni Paolo II in Terra Santa (20–26.03.2000). Omelia di Giovanni Paolo II*, Stadio di Amman – Giordania, 21.03.2000, http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/homilies/2000/documents/hf_jp-ii_hom_20000321_amman.html (22.10.2021).
- Santorski A., *Dar łaski*, Warszawa 2011.
- Sobór Watykański II, Dekret *Unitatis redintegratio*, 21.11.1964.
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium*, 21.11.1964.
- Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes*, 7.12.1965.
- Stolz J., *Die evangelikale Bekehrung aus systemtheoretischer Sicht*, „Soziale Systeme. Zeitschrift für soziologische Theorie” 6 (2000) nr 1, s. 55–84.
- Strzelecka H., *Ślužebnice Jezusa w Eucharystii na terenach Związku Radzieckiego w latach 1945–1991*, Warszawa 1994.
- Teodorescu M., *Christian Attitude in the Face of Human Divergences. A New Testament Testimony*, „International Journal of Orthodox Theology” 10 (2019) nr 4, s. 198–221; <https://www.orthodox-theology.com/media/PDF/4.2019/MihaiTeodorescu.pdf> (22.10.2021).
- Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna (w skrócie)*, red. F. Bednarski, Warszawa 2000.
- Tveit O.F., *Szansa ekumeniczna roku 2017*, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 34 (2018) nr 1, s. 198–221.
- Warzeszak J., *Z Benedyktem XVI w drodze ku pełnej jedności chrześcijan*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 30 (2017) nr 3–4, s. 54–86.
- World Council of Churches. Commission on World Mission and Evangelism, *Study paper — „Converting Discipleship: Dissidence and Metanoia”*, <https://www.oikoumene.org/resources/documents/study-paper-converting-discipleship-dissidence-and-metanoia> (29.04.2021).
- Xionis N., *Conditions for a Critique of the Joint Declaration on the Doctrine of Justification between Lutherans and Roman Catholics from the view of the Orthodox theology*, „International Journal of Orthodox Theology” 9 (2018) nr 1, s. 111–127.

Abstrakt

Nawrócenie jako kwestia i wyzwanie ekumeniczne

Jan Paweł II czyni nawrócenie wiodącym tematem encykliki *Ut unum sint*. Samo pojęcie nawrócenia jest niejednoznacznie rozumiane przez przedstawicieli różnych wyznań. Również potrzeba jedności widzialnej Kościoła nie jest tak samo odczuwana w poszczególnych wspólnotach chrześcijańskich. Działania ekumeniczne, modlitwa, współpraca to zaledwie droga do pojednania, które nie jest możliwe do osiągnięcia ludzkimi siłami. Starania te są jednak potrzebne i niezbędne. Nawrócenie to akceptacja inicjatywy Boga. To nawrócenie do wiary, dokonane w prawdzie, prowadzące do rezygnacji z egoizmu i uprzedzeń. W dzisiejszych czasach jednak również na tym polu napotkamy nieporozumienia albo przynajmniej różnice znaczeniowe. Niekiedy silnie akcentowane jest nawrócenie „ekologiczne” czy naprawienie historycznych zaszłości (rasizm, kolonializm). Wspólne wszystkim chrześcijanom jest uznanie trynitarnej komunii za źródło jedności Kościoła. Niemniej jednak w ujęciu niektórych autorów wystarczająca jest już obecna duchowa „jedność w różnorodności” bez potrzeby przywracania jej widzialnego charakteru. Chrześcijańskie nawrócenie prowadzi do całkowitego daru z siebie. Dowodem tego daru jest jednoznaczne świadectwo dawane Chrystusowi. Święty Jan Paweł II naucza, że w przypadku męczenników różnych wyznań mamy do czynienia z rzeczywistą jednością chrześcijan; nie mogą być podzieleni ci, którzy w pełni zjednoczyli się z Chrystusem.

Słowa kluczowe: Duch Święty, nawrócenie, wiara, jedność eklezjalna, ekumenizm

---

Abstract

Conversion as ecumenical question and challenge

Pope John Paul II makes conversions the leading topic of his *Ut unum sint* encyclical. However, this notion is not *unambiguously* understood by different denominations' theologians. The claim for unity tends to be experienced in various ways within the particular ecclesial communities, as well. Ecumenical activity, prayer and cooperation stand on the very beginning of the track to reconciliation, which

is not to be achieved by human forces. Nevertheless, these efforts are necessary and indispensable. Conversion means to accept God's initiative. It's conversion to faith, done in truth, that leads to give up selfishness and prejudice. Nowadays, even in this field misunderstandings, or at least interpretation differences, are to be found. Sometimes instead of on the return to the ground of faith, the emphasis is put on the ecological or historical conversion (from racism, colonialism and so on). The recognition of the Trinitarian Communion as source of ecclesial unity is common for all Christians. Nonetheless, in some interpretations the present spiritual "unity in diversity" seems enough and there is no need to reestablish its visual character. Christian conversion leads to complete, personal gift of self. The proof of this is to witness for Christ. John Paul II teaches that in the case of martyrs from various denominations true unity of Christians actually exists. Those, who are fully united with Christ, cannot be further divided among themselves.

Keywords: Holy Spirit, conversion, faith, ecclesial unity, ecumenism